

V osmé kapitole Komárek uzavírá: „Čím jsou nám tedy zvířata? V podstatě zrcadlem, v němž vždy hledáme a nalezneme to, co tam z těch či oněch důvodů nalézt chceme a co si podle svého vnitřního vyladění umíme vždy vyložit ve prospěch myšlenkové koncepce, jíž jsme se z nějaké nezbadatelné příčiny rozhodli věřit.“ (s. 255) Konečně, zvířata jsou zrcadlem našeho (ne)lidství, instrumentem naší identifikace a odhrazení se od bytostně jiného. Postulující kritéria jako rozum, duše, vědomí, svoboda, jazyk, užití nástrojů, pojmové myšlení, morální uvědomění apod., definují se lidé vůči zvířatům (která danou vlastnost mít „principiálně“ nemohou) vždy tak, aby „se opět restituovala původní dichotomická idyla“ (s. 36) a utvrdilo se patřičné sociální a mocenské rozřazení (k lidské polarizaci světa viz též box Zvířata blízka versus zvířata vzdálená).

I extrémně relativistická věda se pak paradoxně k podobnému vyhraničování vrací, chce-li se zbavit jakékoli antropomorfnosti a antropocentrickosti. Věda však je, píše Komárek, vždy antropomorfní a antropocentrická a v určité míře taková být nutně musí, neboť je lidským dílem – jde jen o onu míru (viz box Problém antropomorfismu – jsme či nejme jako oni?). Stejný problém, na který Komárek upozorňuje v rovině člověk–zvíře, ovšem nacházíme i v rovině kultura naše – kultura cizí: také etnologie je (a musí být) do určité míry etnomorfní a etnocentrická, jinak je mezikulturní porozumění a srovnání nemožné, podobně jako v prvním případě srovnání lidí a zvířat. Jinak řečeno, to, že kultury (či živé bytosti obecně) nejsou identické, neznamená, že jsou „bytostně“ jiné.

Nemusíme s Komárkem plně sdílet jeho jungiánskou víru ve vrozené kolektivní

rastry percepce světa anebo jeho portmannistické přesvědčení o korelaci zjevu a niternosti (srovnávání jevů dle toho, jak z odstupů vypadají, bez ohledu na to, co pro dané lidi znamenají, je pro jednoho „biologickou redukcí“, pro jiného „filozofickým holismem“); ocenit bychom ovšem měli Komárkovu širší záběru a vědomostí, jeho originální vhled do problematiky, schopnost zasazovat věci do nových kontextů, propojovat zdánlivě nepropojitelné, srovnávat zdánlivě nesrovnatelné. Podobně jako jiné autorovy knihy zvláště pak *Příroda a kultura: svět jevů a svět interpretací* (Academia, Praha 2008) a *Spasení těla: moc, nemoc a psychosomatika* (Mladá fronta, Praha 2005) je i tato četbou navýsost inspirativní. Antropologické práce autorů, jako jsou Tim Ingold, Brent Berlin, Eduardo Viveiros de Castro či Philippe Descola, zřejmě ještě dlouho oko českého čtenáře nepotěší; kniha Stanislava Komárka je česky – a (alespoň zatím) pouze česky – a byla by velká škoda ji minout.

Jan Kapusta (FF UK Praha)

Radmila Lorencová, SPIRITUALITA UŽIVATELŮ ALKOHOLU A MARIHUANY. *Dauphin, Praha 2011, 139 s.*–

Zajímavě pojatá kniha Radmily Lorencové nazvaná „Spiritualita uživatelů alkoholu a marihuany“ je výstupem jejího vlastního tříletého výzkumu. Výstižně se snaží neznámý autor na zadní straně knihy charakterizovat dílo: *...V této knize autorka nahlíží na chování uživatelů marihuany a alkoholu jako na rituál ... Pomocí aplikace teorií kulturního antropologa Victora*

Turnera a psychologa Roye Bameistera a na základě vlastního dotazníkového šetření odhaluje motivy užívání a vliv těchto látek na dosahování spirituálních a mystických prožitků...

Otázkou, která mě napadala při četbě, je autonomie antropologie/etnologie. Autorka se sice inspiruje u věhlasného britského kulturního antropologa Victora W. Turnera a jeho konceptualizace přechodového rituálu, jehož důkladné analýze věnuje celé úvodní pojednání (kapitola „Teoretická východiska výzkumu“, s. 11–53), avšak valnou část věnuje sociologickému rozboru, ba co více, vychází z dotazníku se sociologicky orientovanými otázkami a dospívá k jeho sociologickému vyhodnocení („Metodika výzkumu“, s. 55–69; „Obraz uživatele alkoholu a marihuany“, s. 61–88; „Spiritualita a mysticismus uživatelů alkoholu a marihuany“, s. 89–112, sem také zapadá charakter přílohy nazvané „Charakteristika respondentů dotazníkového šetření“, s. 130–131). Teprve v závěru se pokouší o návrat k turnerovsky pojatému rituálu („Závěrečná shrnutí“, s. 113–123). Tolik ke stručné (snad) autoprezentaci (viz první odstavec) a ke struktuře knihy (odstavec druhý).

Jaký je teoreticko-antropologický „background“, co zajímá Radmilu Lorencovou u klasika antropologie V. W. Turnera? Na straně druhé, jak a k čemu slouží sociologický výzkum pojednávající o užívání omamných látek? U Turnera nachází autorka dva důležité fenomény nutné k uchopení samotného užívání: konceptualizaci přechodového rituálu, zvláště liminální fázi rituálu, odlišitelnou od liminoidní, jako snad hlavní a nejdůležitější složku jejího počínání. Vymezuje také onu komunitu, užívající omamné

látky ve světle turnerovské „communitas“, ovšem plně související s přechodovým rituálem užívání omamných látek. Není divu, vždyť sám Turner se inspiruje hnutím hippies (také s. 18), které mělo k užívání omamných látek velice blízko: *V naší práci se budeme nadále zabývat communitas ve smyslu spontánní communitas, jakožto jediné, která vystupuje mimo běžnou strukturu...* (s. 21) Termín implikující komunitu oproštěnou od sociální struktury, komunitu jednoduše řečeno „spontánního sdružení“. Autorka však jde dále, i když v turnerovské rovině: vidění rozdílnosti mezi religiózním, mystickým a spirituálním. A právě takové rozlišení jí umožňuje spíše sociologický výzkum, který je pro její antropologickou snahu dobrým východiskem. Je mu věnováno poměrně dost prostoru – příkladem může být sociální charakter respondentů (v tomto ohledu užívá antropologie spíše označení informátor) či tabulka v příloze publikace. Neodpustí si totiž neustále zabíhání k sociologickému vyhodnocování dat, jako je věková struktura jedinců, výše a obor vzdělání jedinců, pohlaví, dichotomie vesnického–městského života. Vedle rozsáhlé sociologické analýzy klade autorka důraz na antropologické vyhodnocení dotazníkového šetření, a i když méně se sociologickým nádechem, blíží se antropologické analýze samotného konkrétního rituálu uživatelů omamných látek s jejími party, konceptualizace termínu liminoidní v kontextu liminální a hledání hranic mezi vírou–mysticitou–spiritualitou, a – samozřejmě – analýza její participace v liminoidní části rituálu. Spojením antropologie a sociologie bychom tak mohli vidět práci jako „sociologicko-antropologickou“. Opět se vrací ono dilema

autonomie antropologie/etnologie současné doby. K mému tázání po autonomii přispívá také samotná přítomnost konceptualizace omamných látek. Autorka hledá „členství“ alkoholu – opírajíc se o soudobou psychiatrickou a psychologickou literaturu –, jehož umístění ve skupině omamných látek není pro ni tak samozřejmé.

Poslední poznámka se týká formální stránky publikace. Velké množství poznámek pod čarou znepráhledňuje některé pasáže, neboť čtenáře nutí neustále odbíhat od samotného textu anebo jednoduše poznámky nečíst. Část zajímavých informací v důsledku toho ztrácí svou vypovídací hodnotu.

Zuzana Korecká (FF UK Praha)

Zdeněk Lipský – Markéta Šantrůčková – Martin Weber a kolektiv, VÝVOJ KRAJINY NOVODVORSKA A ŽEHUŠICKA VE STŘEDNÍCH ČECHÁCH. Univerzita Karlova v Praze, Karolinum 2011, 201 s.–

Kolektivní dílo vycházející z pilotního projektu k implementaci Evropské úmluvy o krajině představuje čtenářům změny v krajině a jejím využití ve středočeské oblasti Žehušicka a Novodvorská od pravěku do období po roce 1989.

Autoři v úvodní části vymezují studovaný region a popisují využití materiálu. Primární prameny tvoří samozřejmě mapové podklady (1.–3. vojenské mapování, jednotlivé mapy a plány z archivu velkostatků, plány krajinářských úprav, historické letecké snímky) doplněné písemným materiálem (hospodářské zprávy ze

šlechtických archivů, popisy panství, historické katastry) a ikonografickými díly, hojně prezentovanými uvnitř knihy. Nastínění vývoje krajiny v pravěku předchází stručné seznámení s rostlinným pokryvem Polabí od pozdního glaciálu dodnes. Kapitola o středověku ukazuje na výhody zvoleného území, neboť jde o velmi exponovanou archeologickou oblast; již v 9.–10. století zde stála dvě hradiště – Malín a Hrádek na místě dnešní Čáslavi, územím procházely zemské stezky (libická a haberská), svůj vliv na zakládání nových osad výrazně projevil první cisterciácký klášter v Sedlci, založený v 1. polovině 12. století. Nastupující vnitřní kolonizace, vznik stříbrných dolů v Kutné Hoře, zkáza kláštera za husitství a následný přesun majetku – to vše patří mezi důležité činitele, jejichž vliv na krajinu nebyl zanedbatelný.

Více konkrétních poznatků o lokalitě přirozeně přináší díky dochovaným archivním pramenům mladší doba. Na přelomu 16. a 17. století vznikají z královských zástav dvě samostatná panství a zde se ukazuje, že velmi záleželo na pohnutkách jejich majitelů, jak budou svůj majetek spravovat. Nejvýhodněji se na konci 16. věku jevílo dvorové hospodaření, jehož výrobky putovaly na trh; z podobných důvodů vznikaly nové ovčiny, rybníky a bažantnice. Nutná revitalizace po třicetileté válce odhalila výrazné osobnosti. V Žehušicích jí byl Michal Osvald I. Thun-Hohenstein, na novodvorském panství Bernard Věžník, který ve velkém zakládal sady, vinice, jelení oboru a bažantnici. Barokní éru doprovázely stavby zámeckých sídel, v Nových Dvorech vznikl komplex kultivované krajiny s alejemi. Právě zobrazení okolí tohoto sídla na malbě neznámého autora